

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

לימודי ארץ-ישראל וארכאולוגיה

ירושלים מן הכיבוש הצלבני ואילך

הוראות

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה חמישה פרקים.

פרק ראשון	-	(40×1)	-	40 נקודות
פרק שני	-	{	-	40 נקודות
פרק שלישי	-			
פרק רביעי	-			
פרק חמישי	-			$(6\frac{2}{3} \times 3)$
	-			20 נקודות
סך הכול	-			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראה מיוחדת: לפני שתענו, קראו בעיון את ההוראות בראש כל פרק.

הערות: בעמוד 8 בשאלון מפורטות התקופות העיקריות בתולדות ירושלים.

בעמוד 9 בשאלון מפורטים אתרי השטח הנוגעים לשאלון זה. האתרים מסודרים לפי תקופות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

- שימו לב:** (1) בעמוד 8 מפורטות התקופות העיקריות בתולדות ירושלים.
(2) בעמוד 9 מפורטת רשימת אתרי השטח הנוגעים לשאלון זה.
(3) ענו על השאלות לפי ההנחיות המיוחדות.

פרק ראשון (40 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1–2.

בשאלה שבחרתם, ענו על ארבעה מן הסעיפים א–ה (לכל סעיף – 10 נקודות).

1. חדירת המעצמות והתפתחות ירושלים

חדירת המעצמות לארץ-ישראל ולירושלים השפיעה רבות על העיר.

- א.** ציינו שני מניעים לחדירת המעצמות לארץ-ישראל.
ב. לפניכם רשימה של מעצמות שבנו מבנים בירושלים במאה ה-19.

- גרמניה
- בריטניה
- איטליה
- צרפת

בחרו מבנה אחד שבנתה אחת ממעצמות אלה.

ציינו את השם של המבנה שבחרתם בו, תארו אותו והסבירו מדוע הוא נבנה.

- ג.** הסבירו כיצד השפיעה חדירת המעצמות על ההתפתחות של ירושלים באחד מתחומים אלה: בנייה, מחקר מדעי, תחבורה, תשתיות.

- ד.** השוו בין הבנייה מחוץ לחומות של שלוש הקבוצות האלה – **יהודים, נוצרים ומוסלמים** – על פי שניים מן המאפיינים שלהלן:

- זמן היציאה מן החומות
- מיקום הבנייה
- ההתארגנות לבנייה
- אופי הבנייה

- ה.** בשנים 1831–1841 שלטו בארץ-ישראל מוחמד עלי ובנו אברההים פאשא, שליטי מצרים.

לדעתכם, מה הייתה החשיבות של השלטון המצרי בהקשר של השפעת המעצמות על ארץ-ישראל?
נמקו את תשובתכם.

2. מלחמות ישראל על ירושלים ובתוך העיר

ערב מבצע נחשון כתב דוד בן-גוריון:

המערכה על ירושלים היא מכרעת [...] יש להבטיח לא רק את הדרך לירושלים [...] אלא יש להביא ולחזק את מעמדה בכלל. [...] השבועה ההיא - על נהרות בבל - מחייבת היום כבימים ההם, אחרת לא נהיה ראויים לשם עם ישראל".

(מתוך: זאת ירושלים, חלק שני, הוצאת יד יצחק בן צבי, עמ' 221)

רוח הדברים האלה באה לידי ביטוי במערכות על ירושלים וסביבותיה בתקופות שונות.

א. הסבירו כיצד הצליחו הכוחות הערביים להטיל מצור על ירושלים במלחמת העצמאות, ותארו את אחד המבצעים שנועדו לפרוץ את המצור עליה.

ב. תארו שתי מטרות של מבצע "יבوسی", ואת אחד מן ההישגים שלו.

ג. "היו לירושלים בתשע־עשרה שנים אלו תקופות טרופות, כאשר מדי פעם 'משוגע תורן' [...] לוחץ על ההדק ומצית את קו הגבול".

(ע' נרקיס. מתוך: זאת ירושלים, חלק שני, הוצאת יד יצחק בן-צבי, עמ' 238)

על איזו תקופה מדובר במשפט זה? הביאו דוגמה אחת למצב המתוח לאורך קו הגבול בירושלים בתקופה זו.

ד. במלחמת ששת הימים נלחמה חטיבת "הראל" בקרבות בזירת ירושלים.

כתבו באיזה אזור נלחמה החטיבה, ותארו את המהלכים של אחד מן הקרבות העיקריים שבהם נלחמה.

ה. ציינו שני קרבות שבהם נלחמו הצנחנים בירושלים במלחמת ששת הימים, ותארו בקצרה את הלחימה בקרבות אלה.

שימו לב: יש לענות על שתיים מן השאלות 3-9 (מן הפרקים השני, השלישי והרביעי). לכל שאלה – 20 נקודות.

פרק שני

3. חיי יום-יום בירושלים במאה ה-19

א. הסבירו מדוע היו יהודים שלא רצו להיעזר בשירותים של בתי החולים הראשונים שהוקמו בירושלים.
(10 נקודות)

ב. לפניכם סעיף מן התקנון של שכונת משכנות שאננים.

"כל הבורות והבריכות שיש בהן מים, סגורות תהיינה ולא תיפתחנה, כי אם בעת אשר יבואו אנשי הבית לשאוב מים. [...] ולא יבוא איש זר מחוץ לבית לשאוב מים מתוך הבורות והבריכות".

(מתוך: זאת ירושלים, חלק שני, הוצאת יד יצחק בן-צבי, עמ' 157)

מדוע היה צורך לכלול סעיף זה בתקנון השכונה? (10 נקודות)

4. הקהילה היהודית בירושלים במאה ה-19

א. תארו סיבה אחת לגידול הקהילה האשכנזית בירושלים במאה ה-19 וסיבה אחת (אחרת) לגידולה של הקהילה הספרדית בעיר בתקופה זו (סך הכול – שתי סיבות). (10 נקודות)

ב. הסבירו מה היו "היישוב הישן" ו"היישוב החדש" בירושלים במאה ה-19, ותארו מאבק אחד בין אנשי הקבוצות האלה. (10 נקודות)

5. הבנייה בירושלים אחרי מלחמת ששת הימים

א. הסבירו כיצד השפיעה הטופוגרפיה של ירושלים על תוכנית הבינוי של העיר. (6 נקודות)

ב. תארו שני שלבי בנייה בירושלים אחרי 1967. (14 נקודות)

פרק שלישי – אתרי השטח

שימו לב: אם בחרתם לענות על שתי שאלות בנוגע לאתרי שטח, אסור לענות בנוגע לאותו האתר בשתי השאלות (שאלות 6–8 ושאלה 9).

6. נספח א

- א. ציינו מהו המבנה שנראה בנספח א, באיזו תקופה הוא נבנה ואיזו מעצמה בנתה אותו. (3 נקודות)
- ב. היכן ממוקם המבנה? למה הוא שימש? (8 נקודות)
- ג. תארו שני פריטים אדריכליים במבנה זה הנראים בתצלום. (9 נקודות)

7. נספח ב

- בנספח ב מוצגים שני תצלומים של מוסד בירושלים שהיו לו כמה מבנים. בתצלום 1 נראה מבנה אחד של המוסד, ובתצלום 2 נראה שריד של מבנה אחר, שנהרס במהלך השנים.
- א. ציינו מהו המוסד הנראה בנספח, היכן הוא ממוקם בירושלים, ומתי הוא הוקם. (4 נקודות)
- ב. מה היה המניע להקמת מוסד זה? (10 נקודות)
- ג. האתר של מוסד זה ותולדותיו מבטאים את המתח בין פיתוח לשימור. לדעתכם, מה חשוב יותר, פיתוח או שימור? נמקו את התשובה. (6 נקודות)

8. נספח ג

- בנספח ג מוצגים שלושה תצלומים של אותו אתר, כיום ובעבר (תצלומים 1–3).
- א. ציינו את שמו של האתר בעבר, והסבירו מדוע הוא נקרא כך. (6 נקודות)
- ב. ציינו היכן ממוקם אתר זה בירושלים, והסבירו סיבה אחת למיקומו במקום זה. (6 נקודות)
- ג. עיינו בתצלומים 2–3 ותארו פעילות אחת שנערכה באתר זה בתקופה שבה פעל. בססו את התשובה על התצלומים. (8 נקודות)

פרק רביעי – אתרי השטח (נוסח חדש)

שימו לב: אם עניתם על אחת מן השאלות 6–8 בנוגע לאתר שטח מסוים, אסור לענות על שאלה 9 בנוגע לאותו האתר.

9. בחרו ב**אחד** מן האתרים הנראים בנספחים א–ג, וכתבו שלט שבו הסבר קצר על האתר שבחרתם (יש לכתוב עד עמוד אחד).

ציינו במחברת הבחינה את הנספח שבו נראה האתר שבחרתם לכתוב עליו.

בהסבר צריכים להיכלל לפחות חמישה מן הנושאים האלה:

- שם האתר (רק אם השם **אינו** מוזכר בשאלון)
 - מיקום האתר
 - עיקרי תולדותיו של האתר
 - מתי נבנה האתר
 - מי בנה את האתר
 - התפקיד של האתר
 - חשיבות האתר
 - מאפיינים אדריכליים של האתר
 - כיצד האתר מדגים תקופה אחת בתולדות ירושלים
 - כל מידע אחר הקשור לאתר ולדעתכם הוא מידע חשוב
- שימו לב:** יש להקפיד על ניסוח ההסבר כפסקה שלמה ולא כרשימה.

פרק חמישי – מושגים (20 נקודות)

הסבירו שלושה מן המושגים 10–17 (לכל מושג – $6\frac{2}{3}$ נקודות).

שימו לב: בהסבר המושג יש להתמקד בפרטים האלה:

- בהגדרה
- במידע החשוב ביותר
- בהרחבה או בהדגמה

10. "האיש החולה על הבוספורוס"

11. משכנות שאננים

12. שכונת חצר

13. אליעזר בן יהודה

14. בית כנסת "החורבה"

15. הסכם שביתת הנשק (1949)

16. מובלעת הר הצופים

17. תל אל-פול

בהצלחה!

התקופות העיקריות בתולדות ירושלים

(מן המאוחרת ביותר לקדומה ביותר)

השנים	התקופה
משנת 1967	ירושלים המאוחדת
1967–1948	ירושלים החצויה
1948–1917	תקופת המנדט
1917–1801	המאה ה-19 (שלהי התקופה העות'מאנית)
1800–1517	התקופה העות'מאנית
1517–1260	התקופה האיובית והממלוכית
1260–1099	התקופה הצלבנית
1099–638	התקופה הערבית (התקופה המוסלמית הקדומה)
638–324	התקופה הביזנטית (תקופת התלמוד)
324–70	התקופה הרומית המאוחרת (תקופת המשנה)
63 לפנה"ס – 70 לספירה	שלהי ימי בית שני ותקופת בית הורדוס (התקופה הרומית המוקדמת)
332–63 לפנה"ס	התקופה ההלניסטית (תקופת בית שני / התקופה החשמונאית)
538–332 לפנה"ס	שיבת ציון (תקופת בית שני / התקופה הפרסית)
586–538 לפנה"ס	התקופה הפרסית
928–586 לפנה"ס	ממלכת יהודה (תקופת בית ראשון / תקופת הברזל)
1000–928 לפנה"ס	הממלכה המאוחדת (התקופה הישראלית / תקופת הברזל)
1200–1000 לפנה"ס	תקופת השבטים ומלכות שאול
עד 1200 לפנה"ס	תקופת הברונזה / התקופה הכנענית

רשימת אתרי השטח, לפי תקופות (מן המוקדמת למאוחרת)

המאה ה-19

- מגרש הרוסים: הכנסייה, בית סרגיי (תצפית מבחוץ)
- סנט פול (תצפית מבחוץ)
- בית החולים הגרמני (תצפית מבחוץ)
- הרובע היהודי: בית כנסת החורבה
- בתי ברוידא
- אהל משה
- בית הספר כי"ח (אליאנס)

ירושלים החצויה

- קו התפר מוסררה: ע"ח 9, שיכוני המבצר
- מעבר מנדלבאום

מלחמת ששת הימים

- גבעת התחמושת

תצלום 1

נספח ב (לשאלות 7, 9)

נספח ג (לשאלות 8, 9)

תצלום 2 — האתר בעבר (צילום: משה פרידן. לשכת העיתונות הממשלתית)

תצלום 3 — האתר בעבר (מתוך: זאת ירושלים, חלק שני, הוצאת יד יצחק בן-צבי, עמ' 238)